

הברית בחורב והברית בארץ מואב עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

1. מלבי"ם דברים א', א'

אלה הדברים, החמשה פסוקים הראשונים הם הקדמה כוללת לכל ספר משנה תורה, כי כשנשקף השקפה כללית על דברי הספר הזה הוא מחולק לשני חלקים, שמן פסוק וא"ו ה' אלהינו דבר אלינו בחורב עד פרשה י"ב שמתחיל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות, הם דברי מוסר ותוכחה, שמזכיר להם טובת הבורא עליהם ומה שחטאו כנגדו ומזהיר אותם על יראת ה' ואהבתו ושלא לשכוח טובותיו ומעמד הר סיני וכדומה [כי המצות שבאו בין הדברים באו אגב גררא], ומן פרשה י"ב והלאה עד פ' כ"ז הוא ספר המצות שצוה אותם מצות רבות חדשות שלא נזכרו כלל בספרים הקודמים ומצות רבות שכבר נזכרו והוסיף בהם באור ופירוט.

2. מלבי"ם דברים כ"ו, ט"ז

היום הזה וגו' אחרי כי מן סימן י"ב מאלה החקים והמשפטים וגו' המה רק דברי חוק ומשפט, ומסימן כ"ז ולהלן מדבר מעניני כריתת ברית ערבות מואב.

3. דברים כ"ו, ט"ז-י"ט

(טו) היום הזה יהיה אלהיה מצוה לעשות את הזקנים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך: (י) את יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרךיו ולשמור זקני ומצותיו ומשפטי וכלשמוע בקולו: (יז) ויהוה האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולשמור כל מצותיו: (יט) ואתה תעלה על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתר עם קדש ליהוה אלהיה כאשר דבר:

4. דברים כ"ז, א'-ג'

(א) ויצא משה וקני ישראל את העם לאמר שמור את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום: (ב) והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהוה אלהיה נתן לך והקמת לך אבנים גדולות ושדת אתם בשיר: (ג) וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבוא

אל הארץ אשר יהוה אלהיה נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי אבותיך לך:

5. דברים כ"ז, ט"ו

(ט) וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל היום הנה נהיית לעם ליהוה אלהיך: (י) ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית את מצותיו ואת זקני אשר אנכי מצוה היום:

6. דברים כ"ז, א'-ט"ו

(א) והיה אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוה היום ונתת יהוה אלהיך עליון על כל גווי הארץ: (ב) ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגה פי תשמע בקול יהוה אלהיך: ... (טו) והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וזקניו אשר אנכי מצוה היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגה:

7. דברים כ"ז, ס"ט

אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בזרוב:

8. דברים כ"ט, א'-ו'

(א) ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהים אתם ראיתם את כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו: (ב) המסות הגדולות אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם: (ג) ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה: (ד) ואוכל אתכם ארבעים שנה במדבר לא כלו שלמותיכם מעליכם ונעלת לא בלתה מעל רגלך: (ה) לזום לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם: (ו) ותבאו אל המקום הזה ויצא סיון מלך וישבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכסם: (ז) ונקוו את ארצם ונתנה לנו לזולת לראובני ולגדי ולזמרי שבט המנשי: (ח) ושמרתם את דברי

הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשו:

9. מלבי"ם דברים כ"ז, ט"ו

(ט) וידבר משה. והכהנים הלויים וגו' להבנת הפרשה נקדים ההבדל שבין ברית הר חורב שהוא מעמד הר סיני ובין ברית ערבות מואב. והוא כי במעמד הר סיני לא היה ההתעוררות מצד בני ישראל לקבל התורה אלא מצד ה' ששלח את משה להגיד להם דברים טובים כמו שבא בארץ בפי יתרו וה' נראה להם בהר סיני בקולות וברקים וענן כבוד שתהיה נשרשת בהם היראה כמו"ש ויאמר משה וגו' ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. ולכן אמרו רק כל אשר דבר ה' נעשה כדרך העושה מיראה שיאמר שיעשה ככל אשר יצווה ולא אמרו נשמע כי העושה מיראה אינו רוצה להבין כלל תכלית המעשה, רק אחרי ששמעו עשרת הדברים והמשפטים שבפ' משפטים ואחרי שקרא משה באזני העם את ספר הברית אז אמרו נעשה ונשמע שבתחלה יעשו מפני היראה וגם ישמעו ויראו להבין טעם הדברים והתחילו גם מצדם להתעורר להתקרב לתורת ה'. אבל ברית ערבות מואב שהיה אחרי שאמר משה כל דברי התורה שכתבנו לעיל שנתלהבה נפשם להתדבק בה וקבלו על נפשם בחשק נפלא לקבל כל התורה וע"י התעוררותם הבטיחם ה' כל הדברים שהבטיח להם מקודם בהר סיני ולכן אצלם תהיה השמיעה קודם המעשה שהשמיעה היא ההבנה. שכן דרך העושה מאהבה כשישמע צווי מאהבו הוא משתדל לדעת תכלית חפץ אהבו המצוה ומה תועלת ימצא במעשה הזה למען יוכל למלאות כל חפץ אהבו לא למען דעת אם יש טעם להפץ הזה יעשה ואם לא יעשה. ובזה יבואר הפרשה וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר כאשר יבואר להלן כי עד עתה היו במדרגת בניים לה, ועתה נעשו במדרגת עם ה' והי' מלכם. ודרך המלך כשיצוה מה לעמו יצרף עמו גם מנבחריו העם. ולזה צריך עתה הכהנים והלויים שהמה הנבחרים לעמוד לפני ה' בעניני הקדושה. הסכת ושמע ישראל שתשמע ותבין. כדרך העובד מאהבה. היום הזה שסיים משה משנה התורה. נהיית לעם לה' אלהיך בעצמך קבלת עול מלכותו באהבה ודבקות כנ"ל שעי' משנה התורה נכנסו לברית ערבות מואב.

(י) ושמעת בקול ה' אלהיך כבר כתבנו בפ' וידוי המעשרות שהשמיעה בקול ה' תתפרש לארבעה פנים. ועתה נפרש על פי האופן הא' שהוא להבין חפץ ה' בהמצוה. לכן צוה אחרי שאתם עובדים מאהבה צריכים אתם ראשית לשמוע בקול ה' ולהבין תכלית חפץ ה' במעשיכם. ועשית את מצותיו שעי"ז יהיה שתזדרזו במצותיו (שעשיה תבוא גם על הזירוז) כי אחרי שתבינו חפץ ה' תזדרזו מעצמכם להמעשה. וכאשר כתבנו שמצוה יקרא, הדבר שיש בו פרטים רבים בעשיתו וכאשר תשיגו תכלית חפץ ה' אז לא יקשה עליכם לקיים כל הפרטים. ואת חוקיו אשר אנכי מצוך היום אף החוקים שרחוקים משכל אנושי תעשום בזירוזת. אחרי שתבין חפץ ה'. ולפי הפנים הב' שהשמיעה בקול ה' יורה על הדברים שהם רק הכנה למצוה. יתפרש שבא לומר שאחרי שקבלתם באהבה לשמור מצות ה' לכן תראו שתבינו את הדברים שיתחייבו בהם ע"ד משל מי שיש לו בגד בת ד' כנפות מחויב בציצית. אבל יכול לעשות רק ג' כנפות. וכן כמה מצות יכול לעשות דבר שלא יחויב בהם. אבל זה לא יעשה רק העובד מיראה שכל מה שיוכל להפקיע א"ע ישתדל לזה. לא כן העושה מאהבה ישתדל להפך שיבא לקיים רצון אוהבו, וזה הוא שאמר היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך שבעצמך נעשית לעם לה'. לכן ושמעת בקול ה' שתשתדל להכין הדברים המחייבים למעשה המצות ואח"כ ועשית את מצותיו ואת חוקיו. ולפי הפנים הג' שהשמיעה בקול ה' יבא על מאמר הנאמר בגערה ע"ד (נתנה עלי בקולה) או דבר שהוא קשה על האדם לשמוע ולקבלו בא המאמר הזה להקדים הקדמה אל הארורים והקללות שיאמר אחרי כן שישמעו לקול ה' ותוכחתו. וזה שאמר היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך שהקדשת את ה' וה' הקדישך לכן ושמעת בקול ה' שתשמע את הדברים הקשים האלה. כי הוא ה' אלהיך משמיעך את כל הדברים האלה בכדי ועשית את מצותיו ואת חוקיו, ועתה נפרש לפי אופן הד' ששמיעה בקול ה' יורה על שמיעה בקול נביא ה' ויובן עפ"י הקדמה אחת, כי בני ישראל במדבר היו במדרגת בנים לה' מפני כי היו מיועדים לקבל התורה ומקבלי התורה צריכים שיתנהגו מה' רק בהשגחה נסיית שלא יצטרכו לעבוד שום עבודה גשמית רק שאכלו את המן שהוא לחם אבירים ולשתות מים מבאר חפרוה שרים בארה של מרים. וענן ה' עליהם יומם ולילה בעמוד אש שאי אפשר להיות במדרגה כזו רק המכונים בשם בנים. ומפני שהיו במצרים משוקעים בעמקי הקליפות ועלולים לחטוא. ומקבלי התורה צריכים להיות מנוקים מכל חטא וקרובים לה'. לכן היה נצרך שיהיה בין ה' וישראל איש הבנים. שיבא להוכיחם וליסרם שישונו תיכף ויתקרבו לאביהם שבשמים.

גם להתנפל לפני ה' שישלח וימחול להם והאיש הזה לא היה יכול להיות מי שהוא רק במדרגת נביא שהוא כענין שר המלך שמיועד רק להדברים שבין המלך ובין העם. אבל לא להדברים שבין המלך לבנו. שבזה לא יוכל להתערב רק אחד מעבדי המלך הנאמנים אשר בביתו. לזה נקרא משה עבד ה' ולא נביא ה' והיה נאמן בביתו כמ"ש בכל ביתי נאמן הוא. וזה היה רק כשהיו ישראל במדרגת בנים בשביל קבלת התורה. אבל אחרי שגמר משה את משנה התורה ולא יתחדשו עוד להם חוקים ומשפטים. ויבואו תיכף לארץ ישראל ויעבדו שם בענינים גשמיים. ויתנהגו רק בהנהגה נסיית הקרובה להנהגת הטבע. ויקראו רק עם ה' וה' מלכם. אז בין ה' וביניהם יהיה נביא שהוא במדרגת שר המלך. וזה הוא שאמר היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך לא בכחינת בן, לכן ושמעת בקול ה' שתשמע לדברי נביא ה' ולא תאמר כי אם ישמעו לדברי נביא לא יתחייבו לקיים את אשר צוה להם משה. לכן אמר ועשית את מצותיו ואת חוקיו אשר אנכי מצוך היום שכל התורה הנתונה ממשה היא מורשה לקהלת יעקב שאין נביא רשאי לחדש שום דבר.

10. מלבי"ם דברים כ"ז, י"ד

שמעתי בקול ה'. כבר אמר ככל מצותך אשר צויתני, ובספרי אמרו שמעתי בקול ה' הבאתיו לבית הבחירה. ויתבאר עפ"ז כי בכל מקום שיאמר לשמוע בקול ה' בא א' על דבר שאינו מפורש בתורה רק הוא מובן מדבר ה', ב' אם הוא אינו עיקר המצוה רק הכנה להמצוה, ג' אם הוא קשה לקיימה וצריך לצוות בקול חזק. ד' מה שמקיימים דברי הנביאים שהיו אחרי משה נקרא שמיעת קול ה', כמו בחגי א' על מה שקיימו דברי ה' ע"פ חגי הנביא כתיב (שם יב) וישמע זרבלל וגו' בקול ה' וגו'.

11. מלבי"ם דברים הקדמה לפרק כ"ח

להבין ההבדל בין הברכות שבת"כ ובין הברכות כאן במשנה תורה הוא עפ"י מ"ש כי קבלת התורה בסיני היה מיראה. ואף כי בהיותם במדבר נתעלו מעת לעת ע"י התורה אבל רק עד שגמר משה את משנה התורה אז באו בתכלית שלמות האהבה. ועפ"י יש לתת טעם למה בא הברית שבערבות מואב ולא די בהברית שבהר חורב. מפני כי עבדי המלך כל שיתעלו למדרגה יותר גבוהה יתעלה וישתנה לעמתם גם שכרם וענשן ומכ"ש שאין דומה עונש ושכר שר הצבא לעונש ושכר של איש חיל הפשוט. לכן כשעלו ישראל למדרגה הגדולה הזאת כמ"ש את ה' האמרת וה' האמירך הוכרח לפרש להם ברית חדש שכר ועונש לאנשי המעלה

הגדולה שהוא לעובדים מאהבה. אכן הנמשל אינו דומה להמשל שבמשל הברית החדש מבטל ברית הראשון שאינו לפי ערכו היום. אבל בנמשל מעניני התורה שהיא לדורי דורות הלא כשם שהדור הזה עלו במדרגה יוכלו ח"ו הדורות הבאים לחזור אחורנית. והבאים אחריהם לשוב ולהתעלות במעלה עליונה לכן גם ברית הר חורב הוא בתקפו. שאם יהיה דור שהוא במדרגת דור מקבלי התורה בסיני עובדי מיראה יתנהגו מה' על פי ברית הר חורב ואם יהיה דור עובדים מאהבה יתנהגו עפ"י ברית ערבות מואב, וזה הוא שמסיים כאן אלה דברי הברית אשר כרת אתם וגו' מלבד הברית (כמו מלבד עולת הבקר) לומר ששניהם קימים רק שתשתנה לפי מעלת הדור.

12. מלבי"ם דברים כ"ז, י"ז

כי במעמד הר סיני כבר קבלו בני ישראל על עצמם עול מלכותו יתברך וה' הבטיחם אז שיהיו לו לעם סגולה ועתה חידש ברית עמהם מפאת ג' דברים: א) מפני כי משה ימות ולא יקום עוד נביא בישראל בישראל כמשה וע"כ חזק את בריתו עמהם קודם מיתת משה. ב) כי במדבר היתה השגחתו עליהם בהנהגה נסיית כי היו מוקפים בענני כבוד ואוכלים את המן לחם מן השמים ושותים מים מצור החלמיש בארה של מרים והיה מספיק כריתת הברית שבהר חורב אבל כשיכנסו לארץ ישראל ויוצרכו להלחם עם גויי הארץ ואח"כ לעבוד את הארמה ולעסוק בישוב הארץ ויתנהגו מה' בהשגחה טבעית היה ההכרח לחזק את הברית שלא יסורו מדרכי ה' אחרי שלא יראו השגחה נסיית כאשר ראו במדבר. ג) שלא יבואו דורות הבאים ויאמרו אבותינו שהיו עבדים לפרעה ויעבדו בפרך בחומר ובלבנים ולא ידעו מה מתהלכות העולם ובא משה בדבר ה' וגאלם והוציאם למדבר שממה מקום נחש שרף ועקרבו אין לחם ומים האם לא היו מוכרחים לקיים כל אשר צוה להם משה ע"פ ה'. לא כן אנחנו שלא עבדנו בחומר ובלבנים ויודעים אנחנו מה החיים יבקש מאתנו והנה אנחנו בארץ מיושבת נהיה ככל הגוים למה לנו לקבל עלינו עול כבד כשה. לכן חדש ה' בריתו עם הדור אשר קמו תחת אבותיהם שלא עבדו בחומר ובלבנים וחיו ארבעים שנה במדבר שלא התעסקו בהשגת המזון והיו במנוחה ושלוחה וחשק החיים היה בהם על צד היותר אפשרי כנכון לאנשים אשר אין להם שום דאגה וגם היו קרובים לארצות נושבות והיה בידם להתיישב במקום שהיו שם ואעפ"כ ע"י עסק התורה נתלהבו וקבלו ע"ע ועל זרעם כל דברי התורה בלא קולות וברקים ולכן אין שום טענה לבניהם אחריהם להפר את הברית.

הפרשה הבאה נבאר עפ"י מ"ש שהיו ב"י עד עתה במדרגת בנים. ועתה נהיו לעם ה'. ומדרך האב שכשישלח את בנו מלפניו יתן לו מתנות כפי גודל אהבתו אליו וכן חשבו ישראל להשיג מתנות מה' כידו הטובה והמלאה. ועתה כששמעו הקללות ממשה רבע"ה היה הדבר לפלא בעיניהם. ואף שלא התלוננו כדרך העובדים מאהבה שלא יתלוננו. אבל השתוקקו לדעת חפץ ה'. לזה קראם משה והסביר להם שלא יתפלאו, לפי שהם תועים בשני דברים. א) שזה שהיו עד עתה כבנים למקום לא בשביל מעשיהם הטובים. כי אם משל לרופא שבקר חולה אחד בן מכיריו ואוהביו. וראה שמחלתו כבדה מאד עד שאינו מרגיש מה שהרופא בא אליו לרפאותו ומדבר אליו ואינו שומע ואינו מבין. וראה שאם יתנהג עמו כמו עם שאר חללים לא יתרפא. לכן בשביל אהבת אבותיו לקח אותם לביתו וכלכלו בכלכלה זכה וברה והשקוהו סמי רפואה פעם בעצמו ופעמים ע"י נאמן ביתו בפניו עד ששב החולה לבריאותו בשלמות היתכן כי יבקש החולה הנ"ל מתנות בשביל שהחזיקו כבנו. כן עשה ה' עמכם בהיותכם במצרים חולי הנפש במאד שלא הרגשתם כלום ממעשי ה' אף ששמעתם מאבותיכם אודותיו וראיתם בעיניכם האותות והמופתים אשר עשה במצרים. רק בשביל שאהב את אבותיכם לקח אתכם אליו ונשא אתכם כעל כנפי נשרים והקיפכם בענני כבוד והאכילכם את המן ומי באר השקה אתכם ונתן לכם סמי רפואה להנפש שהם התורה והמצות היתכן שתחפצו שיתן לכם עוד מתנות. והטעות הב' שאף שאינו נכון לבקש מתנות. בכ"ז נתן לכם מעצמו את הארץ אשר נשבע לאבותיכם. אבל דעו כי נתן לכם את הארץ ע"ד רופא הנ"ל. בראותו כי האיש אם יהיה נודד ללחם תשוב אליו מחלתו. לכן נתן לו נחלת שדה וזרם למען לא במסכנות יאכל לחם ויהיה בריא. ככה נתן לכם ה' את הארץ כדי שתשבו בארצכם ולא תתערבו בין העמים הקדמונים ולא תפלו עוד במחלת הנפש. אכן גם ע"י הארץ תוכלו ליפול בחולי הנפש כי אחרי שהארץ טובה מאד זרם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ע"ד הכתוב (דברים ח יא) לזה הקדים להזהירך ולהודיעך כשתפול עוד בחולי הנפש לא יתנהג עמך כאשר התנהג עמך במצרים, והולכיך במדבר לרפאותך מחולי הנפש ע"י שהתנהג עמך בכל הטובות כנ"ל. כי במצרים לא היה לך נר מצוה ואור תורה. לא כן עתה שיש בידך תורה ומצות שיוודך הדרך הטוב. לכן אם בזדון לבך תפול בחולי הנפש יהיה הדבר בהפך שיגלוך בין העמים ותחיה שם במצור ובמצוק לכן תזכור את דברי הברית ותהיה בריא בעיני נפשך ותעשה דבריך בדעת ובהשכל.